

O spravedlnosti

Morální cítění mnoha křesťanů bývá občas zatíženo, nebo snad dokonce zatemněno, tím, co neustále slyší v kostelích a shromážděních o požadavku naprosté lásky k bližnímu. Mnozí křesťané se cítí vinni, pokud mu nedostojí, tedy pokud se například všeho nezřeknou v prospěch bližního a jeho vůli a přání ve všech ohledech neupřednostní před svou. Do značné míry se tak vytrácí ideál toho, že lidské vztahy má řídit **spravedlnost**. O té se totiž většinou soudí, že je oproti "křesťanské lásce" něčím méněcenným. Není. O tomto velkém omylu křesťanství nás jedním rázem přesvědčí nezaujatý pohled na komunitu praktikujících Židů - mnohé z velkých problémů tam prostě neexistují, poněvadž je židovský Zákon nepřipouští.

Spravedlnost znamená zhruba řečeno dávat každému, co jeho jest. Když však už křesťané pojem spravedlnosti do svého myšlení připouštějí, pak většinu pouze směrem od sebe k bližnímu, to jest jejich starostí je, aby jejich přičiněním neutrpěl druhý žádnou újmu. To je samozřejmě správné a má být naší starostí na prvním místě. Dokonce bych to ještě vyostřil: Na druhé musíme dávat o to větší pozor, poněvadž je neznáme, rozhodně ne tak dobře jako sebe a jejich starosti a nouze k nám doléhají zprostředkovaně, na tak jako bolesti a starosti naše vlastní. Proto ve vztahu já-ty¹ má naše já tendenci zabírat mnohem více místa - jsme prostě všichni sebestřední a nemůže tomu dobře být jinak; budovat nějaký vztah k druhému člověku znamená do značné míry přemáhání právě této sebestřednosti aktivním zájmem o druhého.

Přesto si myslím, že bychom neméně měli dbát i o spravedlnost vůči nám samým, hned vysvětlím proč.

Představme si tedy sebe v situaci, kdy trpíme nějakou újmu. Než se však rozhodneme k určitým krokům, je ještě třeba vzít v úvahu dvě možné varianty, a to 1) Zda skutečně trpíme újmu, nebo to tak vnímá jen naše předrážděná, případně rozbolená nebo přecitlivělá mysl. - Takových případů je mnoho a člověk by se měl tudíž snažit nejprve získat k situaci a vlastním prožitkům určitý odstup, nabýt duševní rovnováhy a teprve pak situaci vyhodnotit. To neznamená, že musíme vždy čekat s reakcí nějak příliš dlouho. Takto věci si srovnat je někdy možné během několika minut, jindy to ovšem trvá déle. 2) Zda za danou křivdu je skutečně zodpovědný ten, jemuž ji přičítáme, případně je-li za ni vůbec kdo zodpovědný. (Při takovémto hledání "odpovědné osoby" se ovšem někdy můžeme dostat kruhem sami k sobě, což bývá situace trapná.)

Pokud jsme si zjednali jasno v bodech, nebo pokud 1 a 2 je situace dostatečně jasná, mám před sebou člověka, který nám způsobil nebo působí křivdu. Jak se zachovat? Zeptat se ho, proč to dělá! Tím mu jednak sdělíme, že nám skutečně křivdu působí (někdy to lidé - sebestřednost! - nevědí), jednak ho tato otázka, pokud si ji připustí, může přimět k přehodnocení jeho jednání a k jeho jinému nasměrování. Nepomůže-li to, pak je třeba se mu přímo postavit a říci, aby to nedělal(a), že to nehodláme strpět a budeme se bránit.² Dalším krokem pak může být dovolání se další vnější autority a/nebo kolektivní ochrany.³

¹ Tady nemám na mysli Buberovské "praslovo" Já-Ty, které stojí v jakési mystické záři fascinace, ale běžný meziosobní lidský vztah.

² Uvědomuji si, že postup, který zde nastiňuji, je subjektivně poznamenán a že někomu jinému se může jevit jako základní, nebo univerzálnější cesta jiná. Východoasijská "bojová" umění používají například principů hodně odlišných. Smysl však není v popisu konkrétního způsobu, ale v odůvodnění toho, proč je třeba se bránit, které následuje.

³ Tímto způsobem postupuje zhruba i evangelista Matouš v 18 kapitole, kdy podává svůj známý návod na řešení sporů pro křesťany.

Ale proč vlastně? Proč, když přeci Ježíš v horském kázání nás nabádá, že máme nastavit druhou tvář a neodplácet? Zde je potřeba jemněji rozlišit: Neodplácet? - Jistě! Obrana není odplata. Nehodláme našemu bližnímu učinit všechno, ba ani část toho, co on případně způsobil nám - jenom chceme, aby zanechal činů, jimiž nás sužuje. Ono "nastavit druhou tvář" je však již z jiného soudku. Může být účinné a velmi působivé, projevuje-li se v něm dostatečná morální síla, hlavně v situacích, kdy je jasné, že bychom se *mohli* bránit, a neučiníme tak. Přesto se je zdráhám označit za etický standard - spíše raději jen za jakousi maximu, použitelnou pro extrémní situace. Proč? Protože z našeho jednání musí být jasné, že nám jde o spravedlnost; ne o vlastní prospěch, ale o všeobecnou, všelidskou spravedlnost. A tu porušuje každé bezpráví, páchané na komkoli; každý akt násilí a zvěle, porušuje kosmický řád a vzdaluje nás lidi, jako celek, naplnění našeho lidského údělu v nebeském království. A to musí být "násilníkovi" dáno najevo. (Samozřejmě, že v roli "násilníka" se může octnout prakticky každý.) Musí poznat svůj hřích, aby mohl mít účast na spáse.

Proč o tom tak sáhodlouze píší? Protože v praxi postupujeme často jinak. Velmi mocným popudem k lidskému jednání bývá totiž strach. Strach vzniká do jisté míry přirozeně při střetnutí, buď s nějakým mocným protivníkem, nebo s něčím neznámým. A ve strachu jednají lidé nesevobodně, neracionálně. Často udělají právě to, co po nich chce protivník, aby udělali. Sama sebe obviňující oběti komunistických procesů a židovská samospráva v koncentračních táborech jsou toho hrůzným příkladem. V dnešní době vystupuje u lidí do popředí strach ani ne tak v jednání s jednotlivými lidmi (zaplat' Bůh za dar rovné demokracie!), ale mnohem často s neosobními institucemi, především ekonomického charakteru - s nadřízenými a se zaměstnavatelem. A právě tehdy je nejtěžší ozvat se, neboť můj poukaz ke spravedlnosti může pro mne mít mnohem závažnější následky, nežli případná drobnější újma, již bych byl nucen strpět. Ale nemůžeme jinak, pokud chceme žít v pravdě a usilovat o spravedlnost. Navíc - a to je asi nejsilnější argument - mlčíme-li k nespravedlnosti, páchané na nás nebo na jiných! - jsme touto nespravedlností spoluvinni! Máme tedy *povinnost* zastat se svého bratra a zrovna tak zastat se sebe a ohradit se proti nespravedlnosti.

Soudím, že tyto řádky bych semitským adresátům Zákona, včetně jejich dnešních beduinských potomků, vůbec nemusel psát, neboť jsou pro ně tyto principy dodnes samozřejmostí. Nám křesťanům, kteří svou morálku rozměňují žvaněním o takových či onakých úmyslech a svou neschopnost činit spravedlnost omlouvají "nastavováním druhé tváře", bohužel ano.

Zadní Třeboň, 21. prosinec 2009